

# KONFERENCIJE ZA STRUČNO I IDEOLOŠKO UZDIZANJE BOSANSKOHERCEGOVAČKIH UČITELJA I UČITELJICA (1943–1951)

Mina KUJOVIĆ

UDK 37.13/.16(497.6)"1943/1951"

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v21i81.1761>

**SAŽETAK:** U Bosni i Hercegovini su nakon izbijanja Drugog svjetskog rata nastale velike ljudske žrtve i privredna razaranja, a od prvih poratnih godina i ogromne društvene promjene koje su nastupile uspostavljanjem nove vlasti pod upravom Komunističke partije Jugoslavije. Društvene promjene su nastupile na skoro svim poljima, a za veliki dio pripadnika bosanskohercegovačkog društva bile su izrazito zahtjevne i različito prihvaćene. U prilogu se osvrćemo samo na jedan segment novih društvenih promjena kojima je bilo izloženo učiteljstvo. Ratne (1943–1945) i prve poratne godine (1945–1951) učitelji i učiteljice su dočekali nepripremljeni za novonastale zadatke u osnovnom školstvu. Bili su nepripremljeni, pa i neuki i za provođenje novih oblika patriotskog usmjerenja mladih, koje je podrazumijevalo razvijanje bratstva i jedinstva i tumačenje novih socijalističkih ideja. Zato su za stručno obrazovanje i ideološko uzdizanje učitelja i učiteljica predstavnici komunističke vlasti redovno organizirali različite konferencije i seminare na kojima su od predstavnika vlasti, prosvjetnih instruktora i različitih predavača dobivali upute za nove nastavne metode i naročito za novi pedagoški rad i ideološke ciljeve socijalističke države. Konferencije su organizirane za prosvjetne radnike i srednjih i osnovnih škola, a oni su bili obavezni da na njima aktivno učestvuju, odnosno da svojim referatima i diskusijama pokažu koliko su sposobni za nove pedagoške zadatke. Prilog se odnosi na prosvjetno-pedagoške nedjelje, učiteljske konferencije i ferijalne seminare za učitelje/ učiteljice i seminare za prosvjetne instruktore.

*Ključne riječi:* osnovne škole, učitelji, učiteljice, pedagoški rad, učiteljske konferencije za učitelje, prosvjetno-pedagoške nedjelje, ferijalni seminari, seminari za pedagoške instruktore

## Uvod

U svim historijskim prilikama, kako u vrijeme mira tako i u vrijeme rata, predstavnici vlasti dobro su znali da škola nije samo mjesto gdje se stiču različita znanja nego je ona i izrazito odgojna ustanova. Zato su već u trećoj godini Narodnooslobodilačke borbe (NOB) jedan od prvih poslova u domenu školske politike bile

aktivnosti da se na slobodnim teritorijama Bosne i Hercegovine otvaraju osnovne škole kako bi se u njima opismenjivali učenici, ali i odgajali u duhu novih socijalističkih ideja. Proklamirani ciljevi Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) na polju kulturnog i prosvjetnog rada bili su podizanje idejne, političke i antifašističke svijesti naroda, a naročito mladih naraštaja.

U njihovo ostvarivanje najviše su bili uključeni prosvjetni radnici. U skladu sa novim političkim ciljevima, školama je, naročito osnovnim, "zacrtno" da budu ustanove koje služe napretku društva, ali i odgajanju mladih u duhu socijalističkog poretka te "bratstva i jedinstva svih naroda i narodnosti". Glavni zadaci osnovnih škola bili su: izgraditi svestrano razvijenu, kulturnu,

slobodnu i duhovno bogatu ličnost s visokorazvijenom svijesti za društvenu odgovornost, a neopterećenu vjerskim osjećanjima.<sup>1</sup> Ovako "visoki" ciljevi su bili naročito aktuelni u prvoj deceniji nakon Drugog svjetskog rata, a za njihovo ostvarenje članovi KPJ, kao pobjednici su naročito računali na prosvjetni kadar, posebno učiteljski, pa su organizaciji školstva i prosvjetnim radnicima pridavali veliki značaj.<sup>2</sup> Međutim, državna politika u oblasti školstva, osim zacrtanih ciljeva, zavisi i od raspoloživih mogućnosti za njihovo ostvarivanje. U arhivskim fondovima nastalim djelovanjem ZAVNOBiH-a – Prosvjetno odjeljenje (1943-1945) i Ministarstva prosvjete NRBiH (1945-1951), pohranjeni su brojni dokumenti iz kojih se mogu sagledati ogromni problemi koji su stajali pred prosvjetnim organima i prosvjetnim radnicima, naročito učiteljima i učiteljicama. Članovi prosvjetnih odjeljenja pri narodnooslobodilačkim odborima su, između brojnih poslova,<sup>3</sup> radili na ubrzanom

otvaranju narodnih osnovnih škola, a zbog nedostatka učiteljskog kadra istovremeno su organizovani i tečajevi za učitelje na kojima su polaznici u najkraćem vremenu podučavani kako trebaju djecu učiti čitanju i pisanju te kako im razvijati ljubav prema novoj socijalističkoj državi.<sup>4</sup> Ovi završeni "kursisti" su odmah upućivani najčešće u seoske škole, gdje su ih čekali brojni problemi. Osim veoma zahtjevnog učiteljskog rada, morali su biti i vannastavno aktivni.<sup>5</sup> Školski inspektori su prilikom obilazaka i kontrole njihovog rada u svoje izvještaje često unosili da nisu sposobni da obavljaju sve ono za što su bili zaduženi. Zato su nadležni u Prosvjetnom odjeljenju pri ZAVNOBiH-u, a od maja 1945. godine u Ministarstvu prosvjete NRBiH<sup>6</sup>, u cilju njihovog podučavanja, zadužili predstavnike prosvjetnih odjeljenja pri okružnim narodnim odborima da za učitelje i učiteljice organiziraju seminare i konferencije. Prisustvovanje je bilo obavezno za sve, i za one koji su završili

redovnu učiteljsku školu<sup>7</sup> i one koji su pohađali tromjesečni učiteljski kurs.<sup>8</sup>

### Prosvjetno-pedagoške nedjelje

Prosvjetno-pedagoške nedjelje održavane su od početka 1945. godine i bile su seminari na kojima su se prosvjetni radnici i drugi prosvjetni aktivisti trebali upoznati sa novim školskim stremljenjima i političkim zadacima u svom budućem nastavnom i učiteljskom radu, novom prosvjetnom politikom i zadacima u idejnom obrazovanju djece u duhu postignuća u NOB-u kao i političkim prilikama i ciljevima u vezi s uređenjem buduće socijalističke države. Na oslobođenim teritorijima Bosne i Hercegovine većina učiteljskih lica bila je već uključena u aktivnosti u vezi sa otvaranjem privremenih škola kao i u radu otvorenih brojnih analfabetskih tečajeva. Međutim, kako je nedostajalo učitelja, otvarani su učiteljski tečajevi na kojima su ubrzano "školovani" učiteljski kadrovi koji su bili nedovoljno obrazovani za

<sup>1</sup> Doktrina Komunističke partije Jugoslavije, koja je svoju ideologiju temeljila ne bezbožništvu, polazila je od stvaranja sekularne države u kojoj je vjera odvojena od države. S tim u vezi, još u toku Narodnooslobodilačke borbe pokrenuto je pitanje o potpunom odvajanju škola od vjerskih zajednica, kao i o ukidanju svih privatnih škola, u koje su spadale i škole vjerskih zajednica, što je i ostvareno krajem prve decenije nakon Drugog svjetskog rata.

<sup>2</sup> Poznata je činjenica da nosioci aktuelne vlasti u jednoj državi uređuju i školsku politiku preko koje odlučuju o programima odgoja i vaspitanja, naročito u osnovnim školama. Prosvjetni radnici, profesori u srednjim školama i učitelji i učiteljice u osnovnim bili su "zaduženi" za provođenje važeće državne politike.

<sup>3</sup> Zadaci Prosvjetnog odjeljenja NOO bili su osnivanje: osnovnih škola, analfabetskih tečajeva, osnivanje i organizacija tečajeva za pripremanje nastavnog kadra za osnovne škole i analfabetske tečajeve, osnivanje tečajeva na kojima se savladava kraće srednje obrazovanje, organizacija predavanja i priredbi i organiziranje učiteljskih skupova i konferencija.

<sup>4</sup> Osnovne škole su ubrzano otvarane, naročito po selima, ali iako su otvarane i učiteljske škole, nedostajalo je učitelja

pa su organizirani tromjesečni učiteljski tečajevi na koje su primani svršeni vjerskih škola i drugih srednjih škola.

<sup>5</sup> U manjim seoskim školama su često radila po dva učitelja, a nekad samo jedan koji je morao, zbog brojnosti djece, voditi kombinovana odjeljenja. Osim toga, učitelji su bili zaduženi i da vode školsku administraciju, vode analfabetske tečajeve, učestvuju u popravci ili izgradnji novih škola te da su aktivni u organizacijama narodnog fronta i antifašističkog fronta žena.

<sup>6</sup> Obrazovanjem prve vlade NRBiH na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a održanom u Sarajevu 28. i 29. aprila 1945. među devet ministarstava bilo je i Ministarstvo prosvjete. Formiranjem vlade i pokretanjem Službenog lista organizaciona i programska pitanja škola utvrđivana su i službeno obznanjivana. Savezni propisi regulirali su ona pitanja koja su obezbjeđivala jedinstvo školskog sistema u FNRJ, a republikama i pokrajinama su date šire mogućnosti da propisima rješavaju pitanja kako njima odgovara. Vlada NR Bosne i Hercegovine je donosila propise kojima su regulirana ona pitanja škola koja su proisticala neposredno iz Zakona.

<sup>7</sup> Krajem 1944. počelo se s pripremanjem za otvaranje, u toku rata zatvorenih, srednjih

škola pa tako i učiteljskih. Odjeljenje za narodnu prosvjetu pri ZAVNOBiH-u izradilo je nastavni plan i program za učiteljske škole koji se od prethodnog samo neznatno razlikovao. U učiteljske škole su primani svršeni učenici nižih razreda gimnazija i građanskih škola. Školske 1944/45. godine u Bosni i Hercegovini su radile tri učiteljske škole sa 16 odjeljenja.

<sup>8</sup> Prva poratna decenija bila je historijski veoma važno razdoblje. U tom razdoblju u osnovnom školstvu i prosvjeti općenito, kao i kulturi, odvijale su se krupne promjene. Ovo je bio period centralističkog upravljanja zemljom koje se polako završavalo početkom pedesetih godina dvadesetog stoljeća. U posmatranom periodu Ministarstvo prosvjete NRBiH, kao centralni državni organ vlasti, odlučivalo je o svim pitanjima koja su se odnosila na školsku i prosvjetnu problematiku. Reorganizacijom Vlade NR Bosne i Hercegovine 1951. godine i ukidanjem ministarstva, formirani su državni savjeti. Školstvom, prosvjetom i kulturom u Bosni i Hercegovini od 1951. do 1956. godine rukovodio je Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR Bosne i Hercegovine, ali to više nije bilo centralističko upravljanje, pa je ideološko "usmjeravanje" učitelja znatno umanjeno

odgovorni i veoma naporni učiteljski posao.<sup>9</sup> Zbog učitelja kursista, kao i onih koji su obrazovani u redovnim učiteljskim školama, ali u njima nisu učili o “novim” prosvjetnim ciljevima, organizirane su prosvjetno-pedagoške nedjelje koje su znatno pridonijele njihovom saznanju o novom odgojnom i obrazovnom sistemu. Organizatori seminara su bili Odjeljenje za prosvjetu pri ZAVNOBiH-u, odnosno Ministarstvo prosvjete NRBiH i oblasni narodni odbori. Prvi seminar prosvjetno-pedagoške nedjelje održan je u Mostaru tokom marta 1945. godine, dok je rat još trajao. Seminaru su prisustvovali učitelji osnovnih škola koji su bili zaduženi i u radu analfabetskih tečajeva sa područja Hercegovine. Na seminaru su upoznati sa novim stremljenjima iz pedagogije i novinama u organizaciji nastave u osnovnim školama. U drugoj polovini 1945. godine ovi su seminari bili redovna praksa i na njima su učitelji razmjenjivali svoja iskustva u radu. U izvještajima o radu osnovnih škola koji su redovno dostavljani u Ministarstvo prosvjete NRBiH, ima dosta podataka o održavanju prosvjetno-pedagoških nedjelja. Tako je u godišnjem izvještaju o radu škola u Mostaru za školsku 1946/47. godinu navedeno da su tokom 1945. održana tri seminara pod nazivom prosvjetno-pedagoške nedjelje.<sup>10</sup>

To su bili kraći seminari koji su radili po metodi pitanja seminaraca i odgovora predavača, pedagoga i školskih instruktora čiji su odgovori imali težinu preporuka za buduću rad prosvjetara. Organizatori prosvjetno-pedagoških nedjelja bili su najprije Prosvjetno odjeljenje pri ZAVNOBiH-u, a nakon 28. aprila 1945. kada je formirana Narodna vlada BiH, Ministarstvo prosvjete NRBiH i oblasni odbori na čijem su području održavani seminari.

Prvi seminari za učitelje, nazvani prosvjetno-pedagoške nedjelje, imali su veliki doprinos u procesu reorijentacije u nastavi, jer su učitelje podsticali na smjelije prilaženje problemima u izvođenju nastave. Teme su uglavnom bile iz nastavne prakse, jer je “trebalo raskrstiti sa praksom iz proteklog vremena”, ali je često bilo i pitanja iz domena politike na koja su obično odgovarali prisutni prosvjetni referenti.<sup>11</sup>

### Učiteljske konferencije

Učitelji i učiteljice su ratne (1941-1945) i prve poratne godine (1945-1951) dočekali nepripremljeni za nove nastavne zadatke u osnovnom školstvu, za nove oblike rada u odgajanju mladih, kao i za provođenje političkih ciljeva Komunističke partije.<sup>12</sup> Zbog toga su

za njih predstavnici prosvjetnih organa redovno organizirali različite pedagoške skupove (seminare, konferencije, pedagoške nedjelje, ferijalne prakse) na kojima su od prosvjetnih instruktora dobivali “pravilnu orijentaciju kojim putem treba da pođe naša savremena škola i kako bi je trebalo izgrađivati”, piše u jednom izvještaju sa instruktorskog tečaja.<sup>13</sup> Već u februaru 1944. godine Prosvjetno odjeljenje pri Predsjedništvu ZAVNOBiH-a pokrenulo je inicijativu o redovnom održavanju konferencija za prosvjetne radnike na kojima bi se razgovaralo i o teorijskoj pedagogiji. Međutim, već je počela kontrola šta se i o čemu se treba govoriti na tim konferencijama. U dopisu koji je upućen Oblasnom NO za Bosansku Krajinu strogo je naglašeno da se prepis svake teme koja će se na konferenciji čitati mora prethodno dostaviti na saglasnost, odnosno odobrenje prosvjetnom referentu pri ONO. Prosvjetni radnici su bili obavezni prisustvovati konferencijama na kojima su dobivali različite informacije. Tokom 1944. i početkom 1945. godine konferencije prosvjetnih radnika održavane su po potrebi, a političke svakog mjeseca po objavljivanju TANJUG-ovih izvještaja o događanjima na frontu, u zemlji i Evropi. Nakon oslobođenja je prestala praksa održavanja političkih konferencija.<sup>14</sup>

<sup>9</sup> Mogla su se osnivati dva tipa tečaja: tromjesečni, za učenike koji su završili najmanje pet razreda neke srednje škole ili jedan razred učiteljske škole i šestomjesečni, za učenike koji su završili najmanje četiri razreda srednje škole, nižu gimnaziju, gimnazijski ili tečaj za analfabetske voditelje.

<sup>10</sup> Arhiv Bosne i Hercegovine (ABH), Ministarstvo prosvjete NRBiH, 1947. Tematski spisi, br. 564.

<sup>11</sup> Interesantno je da je među pitanjima koje su predavačima postavljali učesnici na jednom od seminara održanom 1945. godine u Mostaru, bilo i pitanje ko su bosanski muslimani. Traženo je “da se jednom raščisti pojam naroda”. Na ova pitanja odgovarao je jedan od predavača, profesor Ševkija Raljević. On je objašnjavao kako se pojam Bošnjak razlikuje od pojma Bosanac. Prema njegovom mišljenju, pojam Bošnjak je pojam nacionalnosti bosanskih muslimana star oko pet stotina godina. Profesor Salko Nazević je na ovakvu tvrdnju rekao kako se ne može tvrditi da

su muslimani nacija, jer se gotovo ničim ne razlikuju od naroda s kojima u zajednici žive, ali da je bitno “da su u ovakvom uređenju naše države zagarantovani interesi Muslimana kao i ostalih naroda.” (ABH, M. pr. 1945. Tematski spisi, 315/45)

<sup>12</sup> Uvidom u brojne spise sačuvane u arhivskom fondu Ministarstva prosvjete NRBiH (1945-1951) i u ondašnju dnevnu štampu, mogu se sagledati problemi koje su tadašnji prosvjetni radnici, a prije svih seoski učitelji, trebali rješavati: elementarno opismenjivanje stanovništva započeto još u toku NOB-a na slobodnim teritorijima, obuhvaćanje školovanjem generacija koje su dorasle za školu, opismenjivanje putem škola i analfabetskih tečajeva, osposobljavanje tehničkih kadrova za podizanje ratom porušenih naselja i komunikacija, obrazovanje zanatskog kadra, pripremanje uvjeta za otvaranje prvih najpotrebnijih viših škola... Ovako je jedan od ondašnjih učitelja opisujući prve učiteljske poratne godine u selu Orahovice

(Gračanica), između ostalog, napisao: “Tako pod teškim radnim uslovima i sa hiljadu problema, išlo se naprijed makar po centimetar, svaki dan. Danas idemo svaki dan po metar nazad. Nije se imalo ni dovoljno hrane ni odjeće, ni obuće, ali je narod imao elan.” (Avdić, S.: 2007., 43)

<sup>13</sup> “Prosvjetni radnik” br. 10/47 str. 27.

<sup>14</sup> U preporukama Odjeljenju za prosvjetu ZAVNOBiH-a navedeno je da tim konferencijama trebaju prisustvovati svi učitelji, jer su se tu trebali upoznati “sa tekovinama NOB-a, NO fronta te težnjama naših naroda.” Konferencije su trebale omogućiti “političku izgradnju našeg učiteljstva i njegovu srastanje s narodom”. U vezi s tim, za svaku konferenciju je trebalo pripremiti politički referat koji je trebao djelovati na “njegovanje i učvršćivanje bratstva i jedinstva naših naroda”. Političke teme su trebala držati lica koja nisu učitelji, a prisutni prosvjetni radnici su imali politički zadatak da učestvuju u diskusijama. (ABH, M. Pr. Tematski spis 1101/45).

Odlukom Prosvjetnog odjeljenja Predsjedništva ZAVNOBiH-a 10. februara 1945. godine pokrenuta je inicijativa i za osnivanje Učiteljskog udruženja u koje je bilo uključeno učiteljstvo cijele Bosne i Hercegovine, a bilo je, između brojnih poslova, zaduženo i za organiziranje učiteljskih konferencija.<sup>15</sup> Sreske učiteljske organizacije su redovno organizirale rejonske konferencije na kojima su često prisustvovali i predstavnici Ministarstva prosvjete, ponekad sreski prosvjetni referenti, a nakon što je usvojen petogodišnji plan razvoja 1947. godine, i drugi predstavnici vlasti, jer su ovim planom prosvjetnim organima nametnuti veliki zadaci.<sup>16</sup> Od 1945. do 1951. godine konferencije su se održavale najmanje dvomjesečno i na njima su raspravljani različiti problemi iz domena nove školske politike i nastavne prakse. Učitelji su bili zaduženi da pripreme neko predavanje iz školske prakse, najčešće o temi kako

treba organizirati školski čas iz nekog predmeta.<sup>17</sup> Na konferencijama se najčešće izlagao metodski pristup nekoj nastavnoj jedinici, a ako je konferenciji prisustvovao prosvjetni instruktor, onda su učitelji dobivali savjete, odnosno kritike u vezi sa svojim radom i radnim obavezama. Njihov rad je ocjenjivan kako na časovima u razredu tako i u vanškolskim aktivnostima. U zaključcima sa konferencija redovno je navođeno da učitelji trebaju da se aktivno uključuju u kulturno-prosvjetni rad sredine u kojoj žive i rade. Ovo se naročito odnosilo na učitelje koji su radili u seoskim školama, jer se naglašavalo da će na taj način seoske sredine i društvo potpunije shvatiti potrebe nove škole i pomagati u rješavanju njenih problema. Učiteljske konferencije su odigrale značajnu ulogu u poboljšanju rada osnovnih škola raspravljajući o stručnim pitanjima kao i administraciji u osnovnim školama koja je bila veoma obimna.

Uobičajena je praksa bila da učiteljskim konferencijama povremeno prisustvuju i delegati Ministarstva prosvjete NRBiH i tada se raspravljalo o položaju učitelja/učiteljica i o njihovoj obavezi da mlade odgajaju u duhu ciljeva nove socijalističke države.<sup>18</sup> Nakon 1949. godine prosvjetni radnici su bili obavezni da se upisuju na kurseve za ideološko-političku izgradnju, što je jasno upućivalo da je na djelu bila ideologizacija obrazovanja.

Od 1948. godine osnivane su i sindikalne podružnice učitelja. Prva tačka dnevnog reda na redovnim mjesecnim sjednicama kojima su učitelji bili obavezni prisustvovati redovno su bile obrada neke nastavne jedinice i diskusije u vezi sa izlaganjem. U ostalim tačkama, najčešće su bili dogovori o pripremama za takmičenja učitelja i učenika i izvještaji o radu analfabetskih tečajeva. Zanimljivo je da na sindikalnim učiteljskim konferencijama učitelji nisu raspravljali o učenicima, njihovim željama, problemima i uvjetima

<sup>15</sup> Učiteljsko udruženje je djelovalo do 1956. godine i bilo je zaduženo za organiziranje sreskih učiteljskih konferencija, naročito u prvim poratnim godinama. Nakon osnivanja Inicijativnog odbora trebalo je pristupiti i osnivanju sreskih učiteljskih društava. Odbor je imao zadatak da sazove glavnu skupštinu na kojoj će se osnovati učiteljsko udruženje. Učiteljsko udruženje osnovano na osnivačkoj skupštini, održanoj u Sarajevu u jesen 1945. godine. usvojilo je i svoja pravila o radu.

<sup>16</sup> Konferenciji prosvjetnih radnika održanoj u Sarajevu 8. maja 1947. prisustvovali su tadašnji ministar prosvjete Cvijetin Mijatović, njegovi pomoćnici Salko Nazečić i Slavko Mićanović, predsjednik Komiteta za školstvo, predstavnik Planskog odjeljenja Ministarstva prosvjete i povjerenici oblasnih narodnih odbora. Na konferenciji se raspravljalo o raspodjeli investicija u izgradnju škola i razvoj prosvjete te o zadacima koji su u ovoj oblasti predviđeni Petogodišnjim planom. U projekcijama je predviđeno da u četverogodišnje škole moraju biti uključena sva dorasla djeca. Trebalo je otvarati sedmoljetke na taj način što će se niže gimnazije spojiti sa osnovnim školama pod jednu upravu. U njih je trebalo uključiti 60% djece. (ABH, M. Pr. Tematski spis 1140/47).

<sup>17</sup> Navodimo naslove sa predavanja održanih na učiteljskim konferencijama tokom 1945. godine: Nastavna sredstva u našoj školi, Kako ćemo pojačati rad na narodnom prosvjećivanju u Bosanskoj Krajini, Školske večeri sa roditeljima, O novom duhu naše prosvjete, Učitelji u NOB-u, Ličnost učitelja u nastavi, Dječja radna zajednica u narodnoj školi, Nešto o saradnji između vojske i pozadinskih organizacija, AFŽ i drugih, Kulturno-prosvjetni rad kroz istoriju naših naroda, Naslijede i stečene osobine. Naša nova škola (Škola mora biti prožeta duhom nove zajednice i ljubavi, bratstva i ravnopravnosti. Zadatak je naše škole da učenici dobiju osnove pismenosti i najnužnije znanje; škola treba da ih osposobi za svjesnu disciplinu, upornost i oduševljenje za rad u cilju izgradnje nove društvene i državne zajednice). (ABH, M. Pr. Tematski spis 1102/45).

<sup>18</sup> Konferenciji prosvjetnih radnika Bosne i Hercegovine održanoj u Sarajevu 10. 10. 1945. prisustvovali su rukovodioci kulturno-prosvjetnog rada ONO, rukovodioci sreskih NO te predstavnici "zemaljskih" masovnih organizacija i kulturnih društava. Prvi je govorio prof. Anto Babić, ministar prosvjete. On je tada naglasio da na prosvjetnim radnicima stoji veliki zadatak

podizanja prosvjete i obrazovanja u zemlji. Istaknuo je da pitanje prosvjete treba shvatiti kao političko pitanje, jer "kakvu ćemo imati prosvjetu zavisi kako će se razvijati i učvršćivati tekovine NOB-a". Prosvjetni radnici trebaju koristiti tekovine iz borbe i omladini prenositi nova shvatanja (nije navedeno kakva). U diskusijama su navođeni osnovni problemi u školstvu, kako u osnovnim tako i u srednjim školama, ali i pozitivna iskustva u vezi sa željom "narodnih masa" za školovanjem i opismenjivanjem. Jedan od diskutanaata je govorio o potrebi prevaspitavanja narodnih učitelja (naveo je tri tipa učitelja): 1. učitelj borac koji je u borbi prevaspitan, 2. učitelj stariji, koji je radio za vrijeme okupacije i bio pod utjecajem fašističkog okupatora pa se teško snalazi i 3. učitelj sa završenim učiteljskim tečajem koji nije mogao dobiti punu učiteljsku spremu. Iz ova tri tipa učitelja trebalo je stvoriti jednog narodnog učitelja. Mnogi diskutanti su naglašavali da se od učitelja traži, osim školskog rada, i rad van škole. Zbog toga su učitelji bili preopterećeni. Jedan od diskutanaata je predlagao organiziranje kurseva za "prevaspitanje" učitelja, jer se bez toga ne mogu ostvariti ciljevi kojima nova država teži. (ABH, M. Pr. Tematski spis 1098/45).

u kojima žive i uče. Učenici su samo spominjani kao brojevi, koliko ih ima u kojem selu ili gradu. Veoma rijetko je raspravljano i o društvenom i materijalnom položaju učitelja.<sup>19</sup>

### Ferijalni seminari

Petnaestodnevno su se učitelji skupljali na ferijalne seminara koji su se održavali u različitim gradovima. Najveća vrijednost im je bilo druženje i razmjena iskustava iz praktičnog rada. Prema pisanju G. Subotića (Subotić, G. 1947.), autora članka o učiteljskim druženjima objavljenog u *Prosvjetnom radniku*, na ferijalnim seminarima održanim u Banjoj Luci, Doboju, Brčkom, Ilidži, Sarajevu, Nevesinju i Livnu, od 1945. do 1947. učestvovalo je blizu 800 učitelja.

### Seminari sa školskim instruktorima

Glavni zadatak prosvjetnih instruktora bio je redovan obilazak osnovnih škola po cijeloj Bosni i Hercegovini, gradskih i seoskih i stroga kontrola o tome kako se u praksi provode novi nastavni zadaci i obrazovni ciljevi. U zapisnike sa određenim (utvrđenim) rubrikama trebali su unijeti podatke o: školskoj zgradi, broju učenika, ukupno i po odjeljenjima, o nastavnim učilima, vrstama udžbenika i zapažanja o "moralnom liku učitelja," kako je pisalo u posljednjoj rubrici. Već je navedeno

da su učitelji bili zaduženi da, osim izvođenja nastave, kod učenika razvijaju patriotska osjećanja za novu socijalističku domovinu te da budu aktivni i u vannastavnim aktivnostima. Prosvjetni inspektori su tokom redovnog nadziranja rada u osnovnim školama bili zaduženi da učitelji stalno podsjećaju na njihove obaveze, ali i da u zapisnike, koje su dostavljali nadležnim organima u Ministarstvu prosvjete NRBiH, unose svoja zapažanja o tome koliko su učitelji agilni u tzv. vannastavnim aktivnostima.<sup>20</sup>

Seminari sa školskim instruktorima najčešće su organizirani u Sarajevu. Na tim su seminarima govorili ministri prosvjete ili njihovi pomoćnici, jer su instruktori bili zaduženi da prosvjetnim radnicima prenesu sve ono što "ne nauče" na učiteljskim konferencijama i drugim prosvjetnim seminarima. Instruktori su morali neprekidno "idejno raditi sa učiteljima" i u tom smislu od ministra prosvjete su u novembru/decembru 1947. godine dobili sljedeće upute o tome kakav je trebao biti učitelj u novom socijalističkom sistemu: "Petogodišnji plan zahtijeva od svakog našeg učitelja, pored zalaganja i maksimum organizovanosti i plana u radu, pravilan pogled na život i svijet i našu društvenu stvarnost i njene potrebe, pravilno tumačenje nastavnog gradiva, duboku pozornost nastavnog programa i njegovo ostvarivanje, korištenje u nastavi najnovijih didaktičkih i metodskih principa, pripremanje za časove i disciplinovan odnos prema

radu. Bez toga oni ne mogu pravilno vaspitavati svoje učenike i dati im ona znanja koja će im omogućiti uspješno dalje školovanje i rad u našoj industriji i poljoprivredi. U tome im prosvjetni instruktori trebaju dati veliku pomoć."<sup>21</sup>

### Zaključak

Pred prosvjetnim radnicima, a naročito učiteljima i učiteljicama u Bosni i Hercegovini, tokom NOB-a i u prvom poratnoj deceniji stajali su brojni zadaci. Pored aktivnog učešća u obnovama porušenih i oštećenih škola i opremanja učionica nastavnim učilima, rada na izradi novih školskih planova i programa, bili su obavezni u novoj državi otpočeti sa radom po novom sistemu školovanja, obrazovanja i odgoja mladih. Kako učitelji/učiteljice nisu bili dovoljno dorasli ovako zahtjevnim obavezama, a ni pripremljeni da mlade odgajaju u duhu ciljeva nove socijalističke države, za njih su predstavnici prosvjetnih organa organizirali učiteljske konferencije i druge seminare na kojima su upućivani kako trebaju učiti i odgajati mlade. Učiteljske konferencije su odigrale značajnu ulogu u poboljšanju rada u osnovnim školama raspravljajući o stručnim nastavnim pitanjima i novim pedagoškim pristupima. Na konferencijama i seminarima su primali i upute kako da iskustva stečena u NOB-u koriste za podizanje opšteg patriotskog osjećanja kod učenika prema zemlji, partiji, Titu i "bratstvu i jedinstvu".

<sup>19</sup> Postojala je velika razlika između učitelja koji su radili u gradu (gradskih) i onih na selu (seoskih). Seoski učitelji su bili daleko više opterećeni nego gradski, dok su im materijalna primanja bila ujednačena, ali veoma skromna.

<sup>20</sup> Vannastavni rad je podrazumijevao: članstvo u SK, rad u kulturno-prosvjetnim društvima i vođenje analfabetskih tečajeva, članstvo u socijalističkom

savezu, AFŽ-u i naročito odbijanje djece od odlaska u vjerske objekte. Druženje sa vjerskim službenicima bila je velika "krivica". Predsjednik Sreskog narodnog odbora u Odžaku je 1947. godine od Personalnog odjeljenja pri Ministarstvu prosvjete NRBiH tražio premještaj za učitelja Softić Mustafu, upravitelja NOŠ u Odžaku "još od prije rata". Između ostalog, za njega je

naveo da je "neaktivan i do krajnosti konzervativan", što se naročito pokazalo poslije oslobođenja. Ipak, glavna mu je krivica bila što je svoju djecu slao u mekteb, a na ostalu djecu utiče da pohađaju mekteb prije upisa u osnovnu školu, "a vjerovatno da utiče i na roditelje u istom pogledu." (ABH. MPr. Personalno odjeljenje br. 534/1947).

<sup>21</sup> ABH, M. Pr. Tematski spis 995/47.

### Literatura

Arhiv Bosne i Hercegovine (ABiH). Sarajevo, Ministarstvo prosvjete NRBiH (M.pr.) 1945-1951. Tematski spisi. *Prosvjetni radnik*, organ Sekretarijata Saveza prosvjetnih radnika za Bosnu

i Hercegovinu, 1946-1949. Avdić, Salih (2007). "O prosvjetnim prilikama na području sreza Gračanica od 1945. do 1955. godine", *Gračanički glasnik – časopis za kulturu i historiju*, XII/23, 42-55.

Subotić Gavrilo (1947). "Učiteljska druženja", *Prosvjetni radnik*, 10/47, 28. Papić, Mitar (1981). *Školstvo u Bosni i Hercegovini od 1941. do 1955.* "Veselin Masleša", Sarajevo, 1981.

## الموجز

مؤتمرات تكوين القدرات المهنية والأيدولوجية لدى المعلمين  
والمعلمات في البوسنة والهرسك (1943-1951)

مينا كويوفيتش

تسببت الحرب العالمية الثانية بوقوع أعداد هائلة من الضحايا البشرية في البوسنة والهرسك، وخلفت دمارا كبيرا في الممتلكات الاقتصادية، وقد شهدت السنوات الأولى بعد الحرب تغيرات اجتماعية ضخمة نشأت عن سيطرة الحزب الشيوعي في يوغوسلافيا على الحكم. ظهرت تلك التغيرات الاجتماعية في كافة المجالات تقريبا، وقد مثلت عبئا كبيرا عند جزء كبير من أبناء مجتمع البوسنة والهرسك، مع تباين مواقفهم منها. في هذا المقال نتطرق فقط لإحدى التغيرات الاجتماعية التي تعرض لها سلك التعليم. في سنوات الحرب (1943-1945) والسنوات الأولى التي تلتها (1945-1951) لم يكن المعلمون والمعلمات جاهزين لاستقبال المهام الجديدة في التعليم الابتدائي، وخاصة في مجال تنمية روح الأخوة الوحدة التي نادى بها الاشتراكية لدى الأطفال. لذا عملت السلطات الشيوعية على تنظيم مؤتمرات وندوات تدريبية مختلفة لتكوين المعلمين والمعلمات مهنيا وأيدولوجيا، وقدم لهم فيها ممثلو السلطة والموجهون التربويون ومختلف المحاضرين، التوجيهات في طرق التدريس الجديدة وخاصة في العمل التربوي وتحقيق الأهداف الأيدولوجية للدولة الاشتراكية. كانت تلك المؤتمرات تنظم للعاملين في التعليم والمدارس الثانوية والابتدائية، وكانت المشاركة فيها إلزامية، وكان يجب عليهم من خلال الأبحاث والمناقشات إثبات جدارتهم لأداء المهام التربوية الجديدة. يتحدث هذا المقال عن أساليب التربية والتعليم ومؤتمرات المعلمين والدورات التدريبية للمعلمين والمعلمات ودورات تكوين الموجهين التربويين.

الكلمات الرئيسية: المدارس الابتدائية، المعلمون، المعلمات، العمل التربوي، مؤتمرات المعلمين، أساليب التربية والتعليم، الدورات التدريبية، دورات تكوين الموجهين التربويين.

## Summary

CONFERENCE FOR PROFESSIONAL AND  
IDEOLOGICAL UPLIFTING OF BOSNIAN-  
HERZEGOVINIAN TEACHERS (1943-1951)

Mina Kujović

Outbreak of the Second World War resulted in a great human loss and it caused economic downfall, furthermore, the early post-war years in Bosnia and Herzegovina brought about enormous social changes as a result of the establishment of the government of the Communist party of Yugoslavia. Social changes were evident in all spheres of life and for the great number of people of Bosnia and Herzegovina these changes presented a great challenge. In this article we reflect upon the changes that took place in the teaching segment of the social structure of Bosnia and Herzegovina. The years of the War (1943-1945) and the early post-war period (1945-1951) found teachers unprepared for consequential new tasks and circumstances that arose in primary education. They were neither ready nor skilled for the new task which required orienting students towards patriotic ideology of brotherhood and union through teaching the new, socialist concepts. Trainings for new skills and ideological uplifting of teachers were thus regularly organised by the representatives of the communist government and carried out by the various lecturers which provided instructions for new teaching methods and pedagogical forms set for the aims of the socialist state. Compulsory conferences were thus organised for teachers of primary and high-schools where teachers were required to actively participate with their reports and discussions wherein they could present to what extent they acquired necessary skills needed for new pedagogical tasks. The article refers to educational Sundays, teachers conferences and holiday seminars for teachers and educational instructors.

*Key words:* primary schools, teachers, pedagogical work, teachers conferences, educational-pedagogical Sundays, holiday seminars, seminars for pedagogical instructors